

CULTUURRADEN waren aanvankelijk bij Koninklijk Besluit van 7 februari 1938 ingestelde adviserende colleges, belast met de taak (art. 2) „het vraagstuk van de culturele ontwikkeling van de Natie van alle zijden te bestuderen en naar voren te brengen al wat door middel van een wet of een maatregel van algemeen bestuur, tot den bloei der letteren, kunsten en wetenschappen kan bijdragen”.

Bij de herziening van de grondwet in 1971 werd het beginsel van de wetgevende culturele autonomie ingevoerd. Een nieuw Artikel 59bis stelde een Cultuurraad voor de Nederlandse cultuurgemeenschap in, bestaande uit de leden van de Nederlandse taalgroep van beide Kamers, en een gelijksoortige Franse cultuurraad. Artikel 59ter stelde een Raad van de Duitse cultuurgemeenschap in. In de jaren zestig werden door vele gemeentebesturen ook gemeentelijke culturele raden opgericht, samengesteld uit vertegenwoordigers van de plaatselijke culturele verenigingen.

1. TUSSEN DE TWEE WERELDOORLOGEN.

Cultureel zelfbestuur of autonomie was sinds de eeuwwisseling het leidende motief van de Vlaamse Beweging. Camille Huysmans had het begrip ontleend aan zijn Oostenrijkse partijgenoot Otto Bauer en reeds vóór de Eerste Wereldoorlog in de Belgische binnenlandse politiek geïntroduceerd.

Tussen de beide wereldoorlogen werd het begrip culturele autonomie gemeengoed. Aanvankelijk onduidelijk omschreven gingen de denkbeelden meer en meer in de richting van een splitsing van de ministeriële diensten en instellingen, zoals de academies, en de oprichting van cultuurraden die de uitvoerende macht in alle aangelegenheden van onderwijs en cultuur van advies moesten dienen. Over een werkelijke autonomie met bevoegdheid tot wetgeving en begroting werd toen alleen in het Vlaams-nationalistische kamp gesproken.

In een verslag van het door de regering in 1936 gestichte v.z.w. Centre d'Etude pour la Réforme de l'Etat (CERE) stond reeds geschreven: „het is nodig dat iedere culturele volksgemeenschap gevoele dat ze in dit opzicht (namelijk het culturele) in het raam van de eenheidsstaat een volledige zelfstandigheid geniet”.

In dit verslag (Vijfde Commissie, paragraaf IV) werd de taalkundige splitsing van het ministerie van onderwijs en de oprichting van cultuurraden voorgesteld.

In 1937 werden de culturele diensten van de radio-omroep gesplitst en op 7 februari 1938 richtte de regering Janson een Nederlandse en een Franse Cultuurraad op met verplichte raadgevende bevoegdheid inzake onderwijs- en cultuurvraagstukken (ondermeer taalwetgeving).

De raden werden op 4 april 1938 plechtig geïnstalleerd door Julius Hoste, minister van openbaar onderwijs. Leden van de Nederlandsche Cultuurraad waren Monseigneur H. van Waeyenbergh, die het voorzitterschap waarnam, professor E. Blancquaert, professor E. de Bruyne, Herman Teirlinck en August van Cauwelaert. Dr. Jan Grauls nam het secretariaat waar.

Vóór het jaar 1938 om was, had de Nederlandsche Cultuurraad reeds zeventwintig vergaderingen gehouden; hij stelde een tiental adviezen op, ondermeer met betrekking tot de volksopleiding, de centrale examencommissie en de verbreiding van het algemeen beschaafd Nederlands. Veruit het belangrijkste advies betrof de splitsing en reorganisatie van het ministerie van openbaar onderwijs. Het jaarverslag van 1939 was al even indrukwekkend; het bevatte belangrijke adviezen aan de regering met betrekking tot het onderwijs van de tweede taal, het scholenvraagstuk in Brussel en voorsteden en opnieuw de splitsing van het ministerie, van raden en commissies. De oorlog heeft de werkzaamheden van deze cultuurraden lamgelegd. De mandaten verstreken. Nog tijdens de bezetting werden door het college van secretarissen-generaal zgn. „cultuurkamers” opgericht, waarvan het Vlaamse voorzitterschap door Cyriel Verschaeve werd waargenomen.

2. NA DE TWEDE WERELDOORLOG. Bij het beëindigen van de vijandelijkheden verklaarde eerste minister P.H. Spaak „que la question flamande est aujourd'hui résolue, mais qu'il existe une question wallonne” (16 maart 1946). Ook de daaropvolgende regeringen (Van Acker 3 april 1946, Huysmans 6 augustus 1946 en opnieuw Spaak 25 maart 1947) repten met geen woord over taalproblemen. In de regeringsverklaring van 27 juni 1949 constateert Spaak „que le désordre qui règne en l'application des lois linguistiques est le résultat inévitable de la guerre et de l'après-guerre. Le gouvernement est décidé à prendre des mesures qui permettront d'en arriver progressivement à une application normale de la loi!”

In de regeringsverklaring van Eyskens van 16 augustus 1949 duikt het probleem weer in volle omvang op, om dan weer verdwenen te zijn in die van Duvieusart (28 juni 1950), Pholien (17 augustus 1950 en 18 juli 1951). In de regeringsverklaring Van Houtte (22 januari 1952) is er ten slotte weer sprake van het taalvraagstuk.

Toch was in 1948 op voorstel van het kamerlid en later minister van onderwijs P. Harmel een Onderzoekscentrum voor een nationale oplossing van de maatschappelijke, politieke en rechtskundige vraagstukken van de verschillende gewesten van het land ingesteld. Dit centrum opteerde voor een zekere regionalisering van het land, maar slaagde er niet in het unitair gezinde politieke establishment van de hoofdstad te neutraliseren.

Op 30 april 1951 werd het vooroorlogse Koninklijk Besluit van 7 februari 1938 met betrekking tot de cultuurraden gewijzigd en werden nieuwe leden benoemd (voor de Nederlandse Cultuurraad: prof.

E. de Bruyne, voorzitter, prof. E. Blancquaert, Jan Boon, prof. A. Dondeyne en Herman Teirlinck).

De nieuwe raden misten echter de nodige administratieve apparatuur; het verstrijken van hun mandaat drie jaar later ging onopgemerkt voorbij. Op 5 mei 1954 diende de volksvertegenwoordiger R. van Elslande een wetsvoorstel in tot oprichting van cultuurraden; zij zouden behalve over een verplichte adviserende bevoegdheid inzake alle culturele aangelegenheden ook over bepaalde reglementerende opdrachten moeten beschikken met inbegrip van subsidies voor het verlenen van toelagen.

Van Elslande pleitte bovendien voor een wijziging van de grondwet, waarbij wetgevende bevoegdheid in culturele aangelegenheden aan nieuwe regionale organen zou worden overgedragen. Daarvoor was echter een grondwetsherziening noodzakelijk. De schoolstrijd trad als spelbreker op: de unitaristen maakten dankbaar gebruik van de vrees voor machtsmisbruik en onderdrukking van levensbeschouwelijke minderheidsgroepen om het behoud van het unitaire parlement te bepleiten.

Toch diende op het eind van het ministerie-Van Acker de toenmalige minister van onderwijs Leo Collard nog een wetsontwerp in (15 februari 1958) dat voorzag in de oprichting van cultuurraden met verplichte adviserende bevoegdheid. Door de ontbinding van de kamers werd het niet in bespreking genomen.

Het programma van de katholieke-liberale coalitieregering (6 november 1958) vermeldde opnieuw de oprichting van adviserende cultuurraden. Voor het eerst werd een minister van culturele zaken benoemd (P. Harmel), die speciaal belast werd met de oprichting van deze raden.

De heer Harmel diende op 10 november 1959 een wetsontwerp in tot oprichting van een Nationale Raad voor de Nederlandse Cultuur en een Conseil National de la Culture Française. Het ontwerp wekte weinig enthousiasme. De nieuwe instellingen zouden wensen, aanbevelingen en suggesties in verband met culturele ontwikkeling aan de minister moeten doorgeven. Het betrof dus uitsluitend een facultatief advies, zonder enige controlerende bevoegdheid of reglementerende autoriteit.

De provinciale Kultuurraad voor Vlaanderen, in 1959 opgericht (infra), brak het ontwerp zelfs geheel af en beschouwde het als een hinderpaal in de evolutie naar een zelfstandige ontwikkeling van de beide cultuurgemeenschappen.

Niettegenstaande een negatief advies van de Raad van State werd het ontwerp toch door de senaat goedgekeurd (22 juli 1960) en aan de kamers doorgezonden. De ontbinding van het parlement onderbrak echter de parlementaire procedure.

De gewijzigde politieke conjunctuur na de verkiezingen van 26 maart 1961 leidde tot meningsverschillen over de opportuniteit van het wetsontwerp-Harmel. De regeringsverklaring had meer aandacht voor de urgente politieke vraagstukken, zoals het vastleggen van de taalgrens, een oplossing van het taalprobleem in de Brusselse randgemeenten en de zetelaanpassing. De regering zou nu ook naar een grondwetsherziening streven, waarbij het beginsel van de culturele autonomie uitdrukkelijk de aandacht zou krijgen.

3. DE KULTUURRAAD VOOR VLAANDE-

REN. De moeizame parlementaire discussie over de uitvoering van de culturele autonomie had tot gevolg dat de bestendige deputaties van de Vlaamse provinciebesturen, met inbegrip van Brabant, op eigen initiatief op 21 april 1959 een Kultuurraad voor Vlaanderen oprichtten. Zonder enige officiële bevoegdheid en zonder zich helemaal te identificeren met de bonte verscheidenheid van Vlaamse drukgroepen, verenigingen en comités, wist deze Raad in korte tijd de rol van officieuze spreekbuis van de Vlaamse culturele gemeenschap op zich te nemen en aldus een niet onbelangrijke invloed op de politieke besluitvorming uit te oefenen. Dit was vooral het geval in de periode die aan de vorming van de regering-Eyskens-Merlot (juli 1968) voorafging (parlementaire cultuurraden, het statuut van Brussel, de kwestie van Leuven). (Z. Kultuurraad voor Vlaanderen.)

4. RONDETAFFELCONFERENTIE 1964-'65. De communautaire stroomversnelling, als gevolg van de nieuwe taalwetten (taalgrens 1962; onderwijs en bestuurszaken 1963) noopte de regering-Lefèvre spoed te maken met de grondwetsherziening. Op haar initiatief kwam politiek overleg tot stand (1963), gevolgd door een conferentie tussen de drie nationale partijen met betrekking tot de hervorming van de instellingen, de zgn. Rondetafelconferentie (1964-'65).

De besluiten, ondertekend door Christelijke Volkspartij (CVP) en Belgische Socialistische partij (BSP) – de Partij voor Vrijheid en Vooruitgang (PVV) verliet de conferentie voortijdig – werden gepubliceerd op het eind van de zittingsperiode (26 januari 1965). Deze conferentie gaf een concrete oriëntering aan de toekomstige staatshervorming, vooral wat de culturele autonomie betrof: het cultureel en onderwijsbeleid zou autonoom door de gemeenschappen worden bepaald en grondwettelijk worden erkend.

Toch ging het langzaam. Als consequentie van de Rondetafelconferentie werd op 1 juli 1966 een Vaste commissie voor de verbetering van de betrekkingen tussen de Belgische taalgemeenschappen opgericht, de zgn. Commissie-Meyers-Vanderpoorten. Bij de liberalen voerden de Brusselse unitaristen echter het hoogste woord. Dit noopte de regering-Vanden Boeynants-De Clercq (CVP-PVV) de parlementaire behandeling van de communautaire vraagstukken twee jaren op te schorten. Begin 1968 echter struikelde de regering over de kwestie-Leuven, met name de overheveling van de Franstalige afdeling naar Wallonië.

5. GRONDWETSHERZIENING. De verkiezingen van 31 maart 1968 wezen op een duidelijke wil van de kiezers tot regionalisering en autonomie van de gemeenschappen. De kamers kregen inmiddels grondwetgevende bevoegdheid. Na een lange regeringscrisis sprak de regeringsverklaring van eerste minister Eyskens (CVP-BSP) op 17 juli 1968 voor het eerst klare taal voor wat de modaliteiten en de organen van de culturele autonomie betrof. De regeringsvoorstellen gingen weliswaar uit van de besluiten van de Rondetafelconferentie, maar in de plaats van aan de vroegere raadgevende cultuurraden, zou de wetgeving inzake cultuur en onderwijs worden gedelegeerd aan politieke organen met autonome normatieve bevoegdheid. Twee ministers voor gemeenschapsbetrekkingen (L. Tindemans en F. Terwagne, in 1971 F. Dehousse)

werden belast met de uitvoering van de grondwets-herziening.

De ontwerpen kregen een langdurige en moeizame parlementaire behandeling. In december 1970 keurden kamer en senaat de belangrijke artikelen van de grondwet met betrekking tot de culturele autonomie goed. Deze grondwettelijke basis was noodzakelijk voor de uitvoering van de culturele autonomie. Het land wordt in vier taalgebieden ingedeeld (art. 3bis): het Nederlands, het Franse, het Duitse en het tweetalig hoofdstedelijk gebied van Brussel, beperkt tot de negentien gemeenten van de agglomeratie. Artikel 3ter erkent het bestaan van drie cultuurgemeenschappen in België. Artikel 6bis stelt het beginsel van non-discriminatie vast en wijst op de bescherming van de ideologische en filosofische minderheden. Artikel 32bis legt de indeling op van de leden van kamer en senaat in een Nederlandse en Franse taalgroep. Artikel 59bis stelt de grondregels vast van de cultuurraden voor de Nederlandse cultuurgemeenschap en voor de Franse cultuurgemeenschap. In de maand juli 1971 werden belangrijke uitvoeringswetten aangenomen, ondermeer de indeling van de wetgevende kamers in taalgroepen, bepalingen ter voorkoming van discriminatie, regeling van conflicten tussen wetten en decreten.

Ter uitvoering van artikel 59bis van de grondwet werden op 21 juli 1971 bevoegdheid en werking van de cultuurraden geregeld. De grondwet had algemene bevoegdheden aan de cultuurraden toegewezen met betrekking tot 1° het onderwijs, met uitsluiting van wat betrekking heeft op de schoolvrede, de leerplicht, de onderwijsstructuren, de diploma's, de toelagen, de salarissen, de schoolbevolkingsnormen; 2° het gebruik van de talen in bestuurszaken, het onderwijs, het bedrijfsleven; 3° de culturele aangelegenheden; 4° de samenwerking tussen de cultuurgemeenschappen en de internationale culturele samenwerking.

De uitvoeringswet omschreef nog duidelijker wat onder culturele aangelegenheden diende te worden verstaan (art. 2). De aanneming van deze wet door een gekwalificeerde meerderheid noopte de regeringspartijen de verbintenis aan te gaan, een cultuurpact te ondertekenen, vóór de cultuurraden zouden worden geïnstalleerd. Een voor-akkoord werd opgesteld op 15 juli 1971 en na nieuwe onderhandelingen in december 1971 als ontwerp geparafeerd door CVP, BSP en Kommunistische Partij.

De grondwettelijk gewaarborgde culturele autonomie werd toch aan enkele restricties onderworpen. De cultuurraden blijven wat hun financiële middelen betreft afhankelijk van het nationaal parlement (Grondwet, art. 59bis, § 6); een voorstel om de cultuurraden een beperkte fiscale bevoegdheid te geven werd verworpen; de decreten moeten worden bekrachtigd door de nationale regering, die bovendien verantwoordelijk blijft voor de uitvoeringsmaatregelen. De politieke verantwoordelijkheid van de ministers blijft uitsluitend onder bevoegdheid van het parlement (wet van 21 juli 1971, art. 13).

Een uitvoerige procedure is voorzien voor eventuele conflicten tussen wetten en decreten (wet van 3 juli 1971, artikelen 10-21). Een ingewikkeld systeem schrijft bovendien regels voor ter voorkoming van discriminatie om ideologische en filosofische

redenen: één vierde van de leden van een cultuurraad kan een motie indienen bij het parlement; de ontvankelijkheid van de motie schorst de behandeling van het gewraakte voorstel van decreet (wet van 3 juli 1971, artikelen 4-6). Deze beperkingen en compromissen hebben geen afbreuk gedaan aan de fundamentele bevoegdheden van de cultuurraden. Waar tot op heden alleen het parlement wetgevende bevoegdheid had, wordt deze nu verdeeld over parlement én twee cultuurraden. Het decreet heeft dezelfde rechtskracht als de wet en kan deze wijzigen en zelfs opheffen. De oprichting van deze wetgevende cultuurraden deed een belangrijke en historische wensdroom van de V.B. in vervulling gaan.

Gepaard aan de maatregelen tot economische decentralisatie die tijdens dezelfde regeringsperiode werden getroffen, brachten zij het zelfbestuur in het staatkundig bereik.

De cultuurraden vergaderden voor het eerst op 7 december 1971 in het Paleis der Natie te Brussel. L. Elaut zat als oudste lid de installatievergadering van de Nederlandse cultuurraad voor. Senator R. Vandekerckhove werd als voorzitter gekozen.

LITERATUUR: Bronnen: *Ministerie van Openbaar Onderwijs-Nederlandse Cultuurraad. Eerste jaarverslag* (31 december 1938); *Ontwerp van wet houdende organisatie van de Cultuurraden*, in *Parlementaire Bescheiden. Senaat 1959-1960*, nrs. 9, 257, 292, 299, 380, 400 en 408; *Wetsontwerp houdende organisatie van de Cultuurraden*, in *Parlementaire Stukken. Kamer 1959-1960*, 569, nrs. 1-3. - Boeken: R. van Elslande, *Culturele Autonomie*, in *Tijdschrift voor politiek*, jg. 4, nr. 1 (maart 1954, p. 5-16); - L. Tindemans, *Culturele Autonomie* (1970); - L. Tindemans, *De Culturele Autonomie* (1971). JOHAN FLEERACKERS